

LUND UNIVERSITY

Johannes Widekindis diktning

En historiograf som versifikatör

Vetushko-Kalevich, Arsenii

Published in:

Att dikta för livet, döden och evigheten

2020

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Vetushko-Kalevich, A. (2020). Johannes Widekindis diktning: En historiograf som versifikatör. I V. Lindgärde, A. Jönsson, D. Möller, & A. Vetushko-Kalevich (Red.), *Att dikta för livet, döden och evigheten: Tillfällesdiktning under tidigmodern tid* (s. 621-636). Makadam förlag.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Johannes Widekindis diktning

En historiograf som versifikatör

ARSENII VETUSHKO-KALEVICH

I STORKYRKAN I STOCKHOLM finns det en längre text på elegiska distika.¹ Dess innehåll visar sig vara tämligen spännande jämfört med de flesta poetiska epitafier: den dödes ungdomsresa upptar två tredjedelar av texten, och det är ingen vanlig studieresa. Från Holland åker mannen hela vägen till Libyen, han går därefter i Kristi fotspår i Heliga landet, reser runt i Osmanska riket² – och först därefter hamnar han i Europa, där italienare, fransmän, tyskar och engelsmän förgäves försöker behålla honom hos sig (”Italus hunc, Gallus reducem, Germanus, et Anglus | Excipiens, voluit detinuisse sibi”). Personen med en så här dynamisk ungdom hette Truls Kåhre och blev rådmän i Stockholm samt riksdagsledamot. Vem var då författaren, kan vi fråga oss. I det här fallet vet vi lyckligtvis svaret, eftersom en tryckt version av epitafiet finns bevarad. Det har skrivits av Johannes Widekindi, som på den tiden (1672) stod på höjdpunkten i sin karriär som rikshistoriograf.

Widekindi var född omkring 1620 i Bro i Västmanland, blev student i Uppsala 1640 och gjorde i början av 1650-talet en utlandsresa, vilken resulterade i att han blev magister i Oxford 1653. Efter återkomsten till Sverige fann han en gynnare på allra högsta nivå, nämligen den nye rikskanslern Erik Axelsson Oxenstierna som anförtrodde honom sin faders, Axel Oxenstiernas, bibliotek; vid sidan av detta uppdrag som bibliotekarie tjänstgjorde Widekindi som *eloquentiae lector* i Stockholms gymnasium. 1665 utnämndes han tack vare Magnus Gabriel De la Gardies stöd till rikshistoriograf – som den andre svensken av detta ämbetes sju första innehavare, ett ämbete som ju krävde utomordentliga färdigheter, i första hand i konsten att skriva på latin. Det är som rikshis-

FRONTESPISEN i *Historia Belli Sveco-Moscovitici Decennalis*, föreställande kung Karl IX. Dikten i slutet av boken som syftar på detta porträtt påpekar bland annat att kungen var tyngd av lika många omsorger som de rynkor man kan betrakta i hans anlete. Enligt inskriptionen på stenblocket i bilden är frontespisen tecknad av David Klöcker Ehrenstrahl och utförd av den nederländske kopparstickaren Dionysius Padt Brugge (Padtbrugge), från 1672 verksam i Sverige. På bandet överst i bilden står ett citat textat ur *Aeneiden* 2.668: ARMA, VIRI, FERTE ARMA, VIRI ('Vapen, mannar, hämta vapen, mannar').

toriograf som Widekindi är mest känd idag, med ett verk som beskriver De la Gardieska fälttåget (1609–1610) och ingermanländska kriget (1610–1617) och som heter *Historia Belli Sveco-Moscovitici Decennalis*, eller på svenska *Thet Swenska i Ryssland Tijo åhrs Krijgz-Historie* (den svenska versionen publicerades 1671, den latinska 1672). Ett annat berömt verk av Widekindi är *Gustaff Adolphs historia*, vars första del publicerades postumt medan den andra delens manuskript tycks ha försvunnit för gott. Bland Widekindis mindre verk är det ett prosaiskt som i första hand har uppmärksammats av forskningen, nämligen hans *Lumen chronographicum* från 1664, som är det första exemplet i Sverige på offentlig kritik mot Annius Viterbiensis inflytelserika historiska förfalskningar.³

För sin samtid var Widekindi dock inte enbart historiograf utan även skald. I en gravdikt från 1679 kallar Eric Wennæsius honom ”en rätt Götha skald och krönikeskribent”.⁴ Syftet med denna artikel är dels att ge en översikt över rikshistoriografens poetiska produktion, dels att behandla frågan om författarskapet till vissa dikter som inte utan vidare kan tillskrivas honom.

Tillfällesdiktningen utgör stommen i Widekindis poetiska produktion. Drygt 30 av de dikter jag lyckats hitta kan kallas tillfällesdikter i ordets strikta bemärkelse; två tredjedelar därav är gravdikter. Bland de dikter som inte hör till tillfälleslitteraturen (ytterligare ett drygt dussin) må nämnas korta elegier som pryder Karl XI:s antavla (Riksarkivet, Genealogica 56) och skriften om ätten Oxenstierna (Uppsala universitetsbibliotek, X28a) samt en längre versifierad beskrivning av godset Menhammar på Ekerö (tryckt 1673)⁵ och *Rustica vita* bifogad till en översättning av Antonio de Guevaras bok om hovlivet (*Om Hoflefwernetz Förtreet och Mödesambeet*), utgiven 1675. Sjutton av dikterna finns avskrivna eller inklistrade i Samuel Älfs berömda samling på Linköpings stifts- och landsbibliotek.

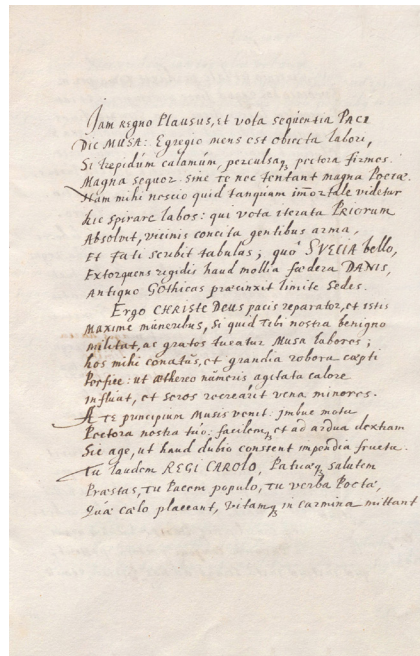
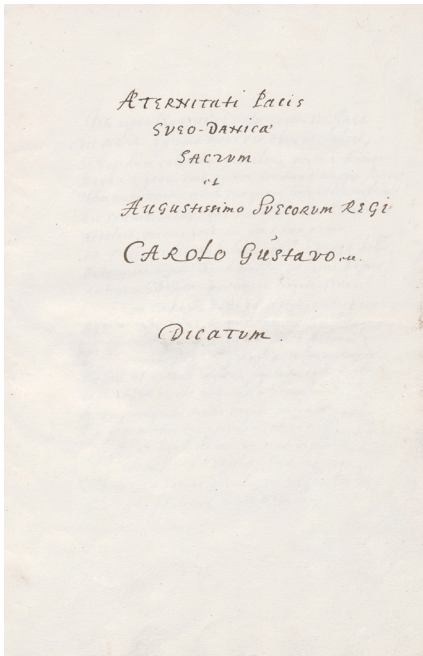
Widekindis dikter har hittills fått ganska lite uppmärksamhet⁶ – och det med viss rätt. De flesta av hans skapelser är ju vanliga begravningsdikter, utan större elegans, med ett relativt högt antal prosodiska fel, och han kan knappast jämföras med sådana namn i Sveriges nylatinska diktning som Erik Lindschöld, bröderna Columbus eller Olof Hermelin. Trots att han inte kan nämnas bland de allra främsta, förtjänar Widekindi dock en plats bland de viktigare författarna.⁷ När allt kommer omkring är mer än 40 av hans dikter bevarade (mer än 3 000 rader totalt), på olika versmått och behandlande olika ämnen; hans adressater hör ofta till landets förnämsta makthavare. Kvaliteten på hans verser är som sagt inte den högsta, men usla är de inte heller.

Då och då förekommer det ställen skrivna med stor skicklighet eller till och med spår av en verklig känsla (fastän en sådan förvisso är svår att urskilja bland de retoriska greppen). Två av de äldsta bevarade dikterna är från år 1645 och föranledda av att en studiekamrat drunknade vid ett skeppsbrott. Den första av dem, skriven på hendekasyllabus, innehåller bland andra rörande passager även en beskrivning av hur den döde nu tittar ner från himmelen på vår världs fåfänga; ett sådant motiv är givetvis sedvanligt i sorgedikter,⁸ men här drar Widekindi nytta av omständigheterna kring döden:

Stellas sub pedibus vides volantes;
 Quantis sideat hic dies in umbris.
 O luctus rediturae! Quicquid id sit,
 Quod non hac genuina humo tegaris,
 Nec condat pater in suo sepulchro,
 Nec spargant violas et rosas sorores
 Charae, nec sacra funeri sacerdos
 Solvat lugubria; Ecce! Vanitatem
 Appellas, neque te vel illa quicquam
 Tangit cura; quis ossa det sepulchro,
 An pisces lacerent, salumve solvat,
 Vel quis nauita forsan in remotae
 Ripae parte jacens tuum cadaver
 Egesto cinere obruat propinquans.

(’Du ser stjärnor som flyger under dina fötter och ser hur stort mörkret är som dagen vilar i här nere. Hur sorgligt hade det varit att återvända! Det spelar ingen roll att du inte täcks av verklig jord, att fadern inte lägger dig i sin familjegrav, att dina kära systrar inte kastar violer och rosor och att prästen inte fullgör sorgeriten för en begravning – se, du kallar det fåfänglighet, och du oroar dig inte på något sätt om vem som begraver dina ben, om de blir sargade av fiskarna eller upplösta av havet eller kanske någon sjöman närmar sig ditt lik som ligger på en avlägsen strand och täcker det med en uppkastad gravhög.’)

Det här ser ut att vara en anspelning på ett ställe i den romerske poeten Lucanus epos om romerska inbördeskriget: i slutet av åttonde boken begravs den mördade Pompeius av en romersk soldat på en öde havsstrand och i början av den nionde boken beskrivs Pompeius himmelfärd. Förutom att själva bilden är igenkännbar, föreligger det en nästan verbal överensstämmelse i början; Lucanus har nämligen (9.11–14):

TITELSIDAN OCH FÖRSTA SIDAN i Widekindis längsta bevarade dikt, varmed han i april 1658 prisade Karl X Gustav och Roskildefreden. (Uppsala universitetsbibliotek.)

illic postquam se lumine uero
 inpleuit, stellasque uagas miratus et astra
 fixa polis, uidit quanta sub nocte iaceret
 nostra dies risitque sui ludibria trunci.

(‘Där, efter att ha fyllts med sant ljus och att ha förundrat sig över stjärnorna, både vandrande stjärnor och fixstjärnor, såg han hur stor den natt är som vår dag ligger under, och skrattade åt sitt löjligen lik.’)

På 1650-talet fick Widekindi tre gånger skriva sorgedikter över medlemmar av ätten Oxenstierna: först 1655 ett kort elogium över rikskanslern Axel, sedan 1657 en dikt till Axel Oxenstierna den yngre och Carl Gustav Oxenstierna i samband med deras far rikskanslern Erik Oxenstiernas död, och slutligen 1659 en sorgedikt över Johan Oxenstierna (till ungefär en tredjedel baserad på Caspar Barlaeus gravdikt över orientalisterna Thomas Erpenius från 1624).

Widekindi hade all anledning att vara missnöjd med ödet – han var ju, som sagt, bibliotekarie hos Oxenstiernorna. I slutet av 1650-talet uppvaktade han också Karl X Gustav – och gick således snart miste om ännu en patronus.

Karl X Gustav tillägnades Widekindis allra längsta dikt, "Aeternitati Pacis Sveo-Danicae Sacrum et Augustissimo Svecorum Regi Carolo Gustavo etc. Dicatum".⁹ Detta episka poem, förmodligen aldrig tryckt, är skrivet våren 1658 (det står "10 April" i slutet av handskriften) i Roskildefredens kölvatten och består av 625 rader. Det har mig veterligen inte nämnts i någon Widekindirelaterad litteratur eller i de stora bibliografiska uppslagsverken (Schefferus, Palm-skiöld, Warmholtz); i Älfs samling saknas det också.

Poemet börjar med åkallan först av muserna och sedan av Kristus. Därpå övergår Widekindi till krigets orsaker och framhåller att den viktigaste är Skånes och Öresunds geografiska läge. Öresundstullen väcker ett utrop (med en anspelning på Vergilius, *Aeneiden* 3.56–57): "... O tu lucro sacer, et fatalis habendi | Ardor!" ('O, den åt vinsten ägnade och ödesdigra besittninglusten!')

Så följer själva beskrivningen av krigets förlopp, och Widekindi kommer ganska snabbt till tåget över Bält.¹⁰ Karl X Gustav är så omhuldad av Gud ("nimium dilecte Deo") att alla naturkrafter plötsligt skapar gynnsamma förutsättningar för en övergång till Själland. Kungen ger order ("divina succendis voce cohortes") om denna övergång i ett längre tal, innehållande bland annat sådana uppmuntrande ord som: "... Sonipes nunc ungula calcat | Caeruleam semitam, quam scindere navibus audax | Ante solet levibus remex. Res invia nulla"¹¹ ('En häst trampar nu med sin hov den blåa vägen, som förr brukade på lätta skepp banas av en roddare. Ingenting är ofarbart'). Precis som i Erik Lindschölds dikt myllrar det här av varjehanda ord och uttryck som ersätter ordet 'mare': 'undae', 'pontus', 'caerulea semita', 'fluctus', 'aequor' och 'marmora densa' – återigen en anspelning på Ovidius, som i *Tristia*, 3.10.47 kallar det frusna havet för just 'marmora'.

När de svenska trupperna väl är på Själland, kommer ett och annat danskt sändebud och föreslår fredsförhandlingar, men dessa förslag avslås av kungen. Han väljer i stället en plats för ett avgörande fältslag, nämligen Roskilde. Danskarna räddas dock genom överläggningarna på Olympen. "Divi minores" ber Jupiter att sätta stopp för blodutgjutelsen. Denne följer sin vana, som kan spåras tillbaka till *Iliaden*, och låter ta fram en våg; svenskarnas öde väger tyngre. Juno ber sin make att inte förinta Danmark helt. Detta går Jupiter med på: danskarna ska "bara" avstå sex av sina landskap. Därefter kommer en ny

dansk delegation till Karl X Gustav, och nu är den svenske kungen redo att förhandla.

... Firmæ sex reddite pignora Pacis:
 Bahusium, Bornholm, Trundhem, Blekingiam, et Halland:
 Tum siet imperio limes ac ultima Svecis
 Meta fretum, tumidis qua tunditur ora procellis,
 Et late sparsas circumfert Scania rupes.

(’Ge sex panter på en stadig fred, Bohus, Bornholm, Trondheim, Blekinge och Halland, och sedan blir svenskarnas gräns och slutpunkt sunden, där de svalande stormarna slår mot kusten och Skåne breder ut sina klippor vida omkring.’)

Efter korta didaktiska beskrivningar över landvinningarna följer jämförelsen mellan svenskarna och danskarna. De senare är opålitliga och okloka (”An vos dementia cepit?”); de drömmar fortfarande om att förena hela Norden under sitt välde, men ”Idibus hoc Graecis”, detta ska aldrig mer hända. Svenskarna står fast vid sitt fäderneslands frihet, vilket historien bjuder många exempel på: ”Quas Engelbertus habebat | Virtutis causas?” Sedan prisas freden och avslutningsvis kungen själv: ”Magnosque inter numerabere Divos”.

I början av 1660-talet lyckades Widekindi hitta en ny gynnare, nämligen Magnus Gabriel De la Gardie, och tack vare dennes stöd fick han möjlighet att skapa sitt stora historieverk om ingermanländska kriget, som nämnts ovan. Detta är också prytt av latinska dikter, tretton (eller femton i vissa exemplar) i den svenska utgåvan och nitton i den latinska. Det handlar om en lång dedikationsdikt till Magnus Gabriel De la Gardie i början och kortare dikter om krigets huvudaktörer på slutet: det är Karl IX, Gustav II Adolf, Jacob De la Gardie och bröderna Horn som hyllas och de falska Dmitrijerna som anklagas. En del av dikterna är även ägnade ryska städer som fick lida under kriget, som Gdov och Novgorod. Det ser ut som om dikterna var avsedda att höra samman med bilder på personerna och med kartor över städerna: det står till exempel ”In effigiem Jacobi De la Gardie” och ”In Imaginem Edvardi Hornii”, varvid också anges sidnummer. Bilderna blev dock aldrig utförda, förutom i två fall: i början av boken finner vi Karl IX – utan de angivna verserna – och femte boken innehåller en karta över Novgorods stormning, och där återfinns också dikterna ”In insignia Delagardiaca” och ”In insignia et expugnationem Magnae Novogardiae”, fast i omarbetat skick.

Jag har nämnt att den latinska utgåvan innehåller fler dikter än den svenska. De två som finns med även i vissa exemplar av den svenska utgåvan är väldigt korta, två distika var, och behandlar de falska Dmitrijerna ("In falsos Demetrius") och deras hustru Marina Mniszech ("In eorum conjugem Ducis Sandomiriensis Filiam"), medan de fyra längre, som endast återfinns i den latinska utgåvan, är stadsdikter – om Moskva, Tver, Narva och återigen om Novgorod. Man skulle kunna anta att Widekindi är den ende i världen som någonsin besjungit staden Tver på elegiska distika på latin – om det nu hade varit Widekindi. Men denne författare måste man handskas försiktigt med och erinra sig hur kompilatoriskt hans historieverk är. Det var inte enbart svenska arkivdokument som togs i anspråk. Geografiska exkurser i boken är lånade ur mångahanda nylatinska skrifter, från Theodor Zwingers berömda exempelsamling *Theatrum Vitae Humanae* (Basileae 1604) till den polske politikern Jakub Sobieskis långt mindre berömda historieverk *Commentarii Belli Chotinensis* (Dantisci 1646). Nästan allt som har att göra med de rysk-polska relationerna – i fjärde boken är det så mycket som en tredjedel av texten – är sida för sida avskrivet från den polske historiografen Stanisław Kobierzyckis *Historia Vladislai* (Dantisci 1655). På samma sätt visar det sig stå till med dikterna på slutet. De fyra stadsdikterna är – återigen utan hänvisning till källan – lånade från Johannes Narssius, en läkare och diktare från Dordrecht i Holland, som med en rad dikter och diktsamlingar uppvaktade Gustav II Adolf på 1620-talet¹² och senare författade ett helt poem om den svenske kungens bedrifter.¹³ Narssius stadsdikter återfinns hos Widekindi med bara små ändringar – ett arbetssätt som liknar hans användning av prosaiska källor i *Historias* huvudtext och som inte var något ovanligt på 1600-talet.¹⁴

Har man en sådan inställning till sina källor, är det givetvis ingen överraskning att man även flitigt återanvänder sina egna skrifter. Så är det lilla elogiet över Axel Oxenstierna nästan helt införlivat i dikten över sonen Erik Axelsson Oxenstierna, och ett par rader från denna dikt dyker upp igen i dikten över Johan Oxenstierna. Ännu märkligare står det till med tröstdikter. I juni 1666 författade Widekindi en tröstdikt till sin vän Magnus Utter i samband med att dennes hustru Brita Göransdotter avlidit. Han säger där att alla ju är dödliga, att Magnus endast hade lånat sin fru och inte fått henne för alltid, att Brita nu vistas på ett bättre ställe, där vi alla någon gång ska återförenas. Det följer också en *etopoeia* där Brita själv framträder och säger till Magnus att hon helt enkelt är sänd i förväg före honom själv och att han kan finna tröst i barnen. I

stort sett finns det inget särskilt anmärkningsvärt i denna dikt.¹⁵ Det anmärkningsvärda följer nio år därefter, sommaren 1675, då Widekindi nästan samtidigt skriver ytterligare två tröstdikter – till sin frände Lars Aroselius som mist hustrun Sara Tersera och till den berömde juristens son Johan Stiernhöök den yngre som blev änklings efter sin fru Helena Beyer. Den sistnämnda dikten är faktiskt från början till slut formad som en etopoeia, själva dess titel är ”Helena Beyer [...] Marito suo charissimo [...] ultimum Vale et solatia dicit” (’Helena Beyer säger ett sista farväl och tröstord till sin käraste make’). Det visar sig att av de 20 distika i denna dikt är tolv helt eller delvis hämtade från 1666 års dikt. En hop andra distika har återanvänts i Terseradikten. Rikshistoriografen var tydligen en upptagen person.

Förutom längre lån inom ovannämnda diktgrupper finns det ännu några enstaka verser som man kan hitta i flera dikter, och andra detaljer som kan kallas Widekindis ’favoriter’, trots att hans diktproduktion är tämligen överskådlig. Han gillar till exempel att beskriva tiden med hjälp av Phoebus och Zodiakos, bygger ofta hela verser av etnonymier som ”Italus hunc, Gallus reducem, Germanus et Anglus” i epitafiet över Truls Kåhre eller ”Saxo, Danus, Caesar, Sarmata pertimuit” i elogiet över Axel Oxenstierna (jämför också förteckningen över de erövrade landskapen i ett av citaten ur Roskildedikten ovan, s. 627), avslutar nästan varannan sorgedikt med orden ”Salve atque humano major honore vale!” och så vidare.

Med hjälp av betraktelser av den här typen kan man få reda på om författaren – i vårt fall Widekindi – verkligen var upphovsman till de dikter vars ursprung inte är helt säkert. Här är två fall aktuella.

I Bro kyrka i Västmanland finns ett epitafium över Widekindis far, Widichinus Laurentii, som dog 1642; epitafiet skrevs tidigast 1669, året då Petrus Widekindi utnämndes till kunglig bibliotekarie.¹⁶ Det lyder:¹⁷

HIC SITUS EST WIDEKIND LAURENTI FILIUS ILLE
 QUI SEX LUSTRA DEI PRÆCO FIDELIS ERAT
 CUIUS AVUS PATER HAC ET MUNKTORPENSIVM IN ÆDE
 CHRISTI PASTORES ANTE FUERE GREGIS
 UXOR SARA FUIT STIERNHÖKS SOROR ILLA IOHAN[N]IS
 DICTUS OLAI QUONDAM QUI DALECARLUS ERAT
 TRES GENUIT NATOS FELIX TOTIDEMQUE PUELLIS
 QUAE TRIGA EST SACRIS TRADITA NUPTA VIRIS

ARSENII VETUSHKO-KALEVICH

FILIUS ET PRIMUS LAURENTIUS ARROSIENSIS
LECTOR UBI AONIDUM PLECTRA MOVENTUR ERAT
JANUS HYPERBOREI REGNI HISTORIOGRAPHUS ALTER
MAGNORUM PATRIÆ SCRIPSERAT ACTA DUCUM
TERTIUS AT CURAS ET CLAVEM BIBLIOTHECÆ
A CAROLO PETRUS TRADITA REGE GERIT
INGENIJ CULTUM PATER HIS †NULLA ÆVA† RELIQUIT
INDE MAGIS GRATA POSTERITATE VIGET

(Här ligger den Vidik Larsson, som i trettio år var en trogen förkunnare av Guds ord, vars farfar och far före honom var herdar för Kristi hjord i denna och Munktorps kyrka. Hans hustru var Sara, syster till Johan Stiernhöök, som en gång kallades Johan Olofsson Dalkarl. Vidik avlade tre söner och fick glädjas åt samma antal döttrar; dessa tre blev gifta med präster. Förste sonen Laurentius var lektor i Västerås, där musernas plektra slås an; andre sonen, Johannes, hyperboreiska rikets historiograf, har beskrivit dåd utförda av fosterlandets stora härförare, medan Petrus, tredje sonen, har från kung Karl fått bibliotekets nyckel och uppdraget att sköta det. Fadern har givit dem [...] god utbildning. Därför åtnjuter han de efterkommandes ännu större tacksamhet.)

Hans Helander som i samlingsvolymen *Johan Stiernhöök i sin samtid* från 2005 utgav Widekindis näst längsta dikt – minnesdikten över Johan Stiernhöök om 204 verser – har en fotnot där han även behandlar epitafiet över Widichinnus Laurentii. Det heter: ”Vem som är författaren till dikten vet vi inte med absolut säkerhet [...] Det finns emellertid all anledning att anta att det är sonen Widekindi som är upphovsmannen [...] Rad 6 är [...] identisk med versrad 2 i Widekindis dikt till Stiernhöök”.¹⁸

Det här resonemanget kan kompletteras utifrån Widekindis övriga dikter. Konstruktionen ’felix/beatus/laetus + ablativ’, som i vers 7, förekommer nog hos klassiska diktare men kan inte sägas vara särskilt vanlig; Widekindi däremot är mycket begiven på denna vändning:

”Vive, vale, Angelica et jam consvetudine felix” (”Manibus [...] Abelis Kochij”)

”Hac sola (sc. *fide*) es felix; illis non Eliza beata” (”Elegia in tumulum [...] Elizabethae von Eyken”)

”Regnaque Jacobo Rege beata petis” (”Vita [...] Johannis O. Stiernhöök”)

Det är inte minst i samma kontext, alltså när det handlar om barnaskaran i familjen, som konstruktionen används:

”Bis septem liberis quem fecit in orbe beatum” (”Elegia in tumulum [...] Elizabethae von Eyken”)

”Tu quoque jam bina Rudbecki prole beata | Margreta, foemineae nomina gentis ama” (”Reverendissimo Amplissimoque Dn. Nic. Rudbeckio [...]”)

”Cur fieri laetam voluisti prole Parentem?” (”Cognato suo [...] Laurentio Aroselio”)

Ordet ”triga” från rad 8, som egentligen betyder ’trespann’, finns inte i Widekindis övriga dikter, men på två ställen kallar han bröder i Oxenstiernafamiljen för ”biga”,¹⁹ alltså ’tvåspann’. Ordformen ”posteritate” förekommer tio gånger, varav sju i samma position som i sista raden här, och en gång med efterföljande ”viget” (”Elegia in tumulum [...] Elizabethae von Eyken”). Och vändningen ”Aonidum plectra moventur”,²⁰ som här i rad 10, återfinns i sorgedikten över Abel Koch från 1668 – där beskriver den Uppsala universitet, här Västerås gymnasium. Jag tror alltså att vi har full rätt att inte bara anta, utan även fastställa att det, föga överraskande, var Widekindi som författade sin fars epitafium.

På samma sätt kan vi gå tillväga om vi ställer en helt rimlig fråga angående *Historia Belli Sveco-Moscovitici*: är det Widekindi själv som författade de dikter däri som inte är en omarbetning av Narssius stadsdikter? I en rad fall kan vi påstå det ganska säkert. Dikterna innehåller nämligen en rad vändningar som man finner i Widekindis poesi, och ord som han relativt ofta använder i samma position.

En reservation är dock nödvändig: metoden är bristfällig om man inte undersöker hur vanliga Widekindis ’favorituttryck’ är hos jämförbara – det vill säga i första hand samtida och svenska – nylatinska författare. En jämförelse²¹ tillåter att sälla ut vändningar som Widekindi inte var ensam om att använda flitigt, till exempel ”vita salusque” (i dikten ”In Knaesium Michael Suischi”), en form av ”patria” i slutet av pentameterns första hemistik åtföljd av ett possessivt pronomen i slutet av den andra²² (”In Gentem Hornianam”), former av adjektivet ”regius” i början av pentameterns andra hemistik (”In insignia Delagardiacae”) och så vidare.

Det förekommer ändå ord och uttryck, till vilka jag ser paralleller endast i Widekindis egen diktning, nämligen:

”Vix animi, vix ingenij, vix corporis ullus” (”In Knaesium Michael Suischi”) – jämför ”Vix ignes, Cognate, Tuos, vix foedera lecti | Vix cecini taedis vota benigna Tuis” (”Cognato suo [...] Laurentio Aroselio”)

”Ingens Sarmatico fulget in orbe decus” (In Gentem Hornianam) – jämför ”Quam late arctoum fulget in orbe decus!” (”Axelio et Carolo Gustavo Oxenstierna [...] paternae vitae elogium”); ”Quam late Arctoum noscitur orbe decus” (”In obitum [...] Johannis Oxenstierna”)²³

”Es tamen et mitis: non aes Tibi pectora cingit” (”In Gentem Hornianam”) – jämför ”Et tamen et mitis: Leo non tua pectora cingit” (ett distikon om Nils Brahe i ”Imagines familiae Brahae”, s. 16)

”Qui potuit Lituos inter et arma loqui” (”In effigiem Magni Martineson”) – jämför ”Atque Patris potuit pro Patria ore loqui” (”In obitum [...] Johannis Oxenstierna”)

”Degeneri nec sorte cadis: Sub Rege fatiscis” (”In Augdoam bis captam ultimo loco redditam”) – jämför ”Patria lugubri domus Ecce! dolore fatiscit” (”Lessus in obitum Erici Un. Troillii”); ”Nec simul extincto cum corpore fama fatiscat” (”Manibus [...] Abelis Kochij”). ”Fatiscere” i olika former används fem gånger till, det vill säga så mycket som hos Vergilius och Ovidius tillsammans. Widekindi är förtjust i detta inte just vardagliga verb²⁴ även i sin prosa: det förekommer sju gånger i huvudtexten av *Historia*.

”Turris et gemina Cinthia cincta face” (”In insignia Delagardiaca”) – jämför ”Sed tua, qua geminas jaculatur Cynthius umbras” (”In obitum [...] Johannis Oxenstierna”); ”Lustravit, geminas quo spargit Cynthius umbras” (”Epitaphium D. Troilij Kähre”)

Man kan således med stor säkerhet påstå att åtminstone fem dikter i *Historia Belli Sveco-Moscovitici* skrivits av Widekindi själv, sannolikt även de andra som finns med redan i den svenska utgåvan. Dedikationsdikten till rikskanslern i början av boken (där man hur som helst knappast behöver tvivla på historioGRAFENS självständighet) innehåller också den en hel del paralleller med Widekindis övriga diktning.

Det har således med hjälp av schablonmässigheten i Widekindis diktning kunnat konstateras att en rad poetiska alster har författats av denne. Det är dock osannolikt att rikshistorioGRAFEN var den ende att upprepa sig. Det ligger liksom i sakens natur. Skriver man ofta dikter med liknande ämnen på ett språk som inte är ens modersmål, dikter som därtill är strikt reglerade vad gäller både form och innehåll, är det oundvikligt att man har sina favoriter bland ett otal

tegelstenar som man använder för sina poetiska byggnader. Kanske är detta drag mindre synligt hos de mest begåvade diktarna och mer synligt hos de medelmåttiga. Jag vågar dock påstå att när man någon gång i framtiden har ett stort sökbart korpus över svensk nylatinsk poesi, blir det betydligt enklare²⁵ att identifiera författaren till en viss dikt på latin än det är i fall med anonyma eller omstridda dikter på de moderna språken.

1. Den auktoritativa 700-sidiga beskrivningen av Storkyrkan innehåller endast ett oläsbart foto av inskriptionen och översättning av ett par meningar till svenska (Johnny Roosval (red.), *S. Nikolai eller Storkyrkan i Stockholm. Konsthistoriskt Inventarium*, Stockholm 1924–1927, s. 532). Den latinska originaltexten citeras dock i: Johann George Rüdling, *Det i flor stående Stockholm, eller Korteligen författad beskrifning öfwer den nu för tiden widt-berömda kongl. swenska residence- hufwud- och handels-staden Stockholm, alt ifrån desz begynnelse in til närwarande tid, vtur åtskilliga tro-wärdiga historie-böcker och gamla monumenter, med flit och mycken möda sammandragen, samt dem, som älskare äro af historier och antiquiteter, til tjenst Vtgifwen*, Stockholm 1731, s. 54–56.

2. En intressant detalj är att det i inskriptionen saknas ett distikon som finns i den tryckta versionen ("Epitaphium D. Troilij Kåhre, Senatoris Regiae Svecorum urbis", [Stockholm] [1672]): "Qua Mahumedanae prostant deliria sectae, | Et male consutae religionis opus" ('Där den muhammedanska sektens galenskaper och det dåligt hopsyddas religionsverket bjuds ut'), och det är den enda betydande skillnaden mellan de två versionerna (att den hos Rüdling tryckta texten överensstämmer med den bevarade inskriptionen har kontrollerats av artikelförfattaren vid ett besök i Storkyrkan). Vissa religionsetiska överväganden är här sannolikare än rent diplomatiska: annars skulle rimligtvis den föregående versen "Tendit ad infidi Turcica tecta soli" ('beger sig till de turkiska husen på otrogen mark') också ha blivit borttagen.

3. Marianne Wifstrand Schiebe, *Annius von Viterbo und die schwedische Historiographie des 16. und 17. Jahrhunderts*, Uppsala 1992, s. 56–60.

4. Gravidikten finns i samlingen Verser över enskilda på KB. Den är också tryckt i Per Hanselli (utg.), *Samlade vitterhetsarbeten af svenska författare från Stjernhjelm till Dalin. Tolfte delen*, Uppsala 1869, s. 201.

5. Kurt Johannessons påstående att det var Ausonius tredje idyll som, bortsett från "några detaljer", var förlagan för denna dikt (Kurt Johannesson, *I polstjärnans tecken. Studier i svensk barock*, Uppsala 1968, s. 246) är, strikt taget, felaktigt: det är endast det inledande partiet (ungefär en fjärdedel av hela dikten) som baseras på *De herediolo*, i övrigt använder sig Widekindi av andra källor, bl.a. holländaren Caspar Barlaeus dikter.

6. En dikt till drottning Kristina diskuteras i Lars Gustafsson, *Virtus politica. Politisk etik och nationellt svärmeri i den tidigare stormaktstidens litteratur* (diss.), Uppsala 1956, s. 171. Minnesdikten till Johan Stiernhöök har med inledning och kommentar utgivits av Hans Helander (Hans Helander, ”Widekindis minnesdikt till Johan Stiernhöök”, i Hans Helander, Alvar Nelson & Göran Inger, *Johan Stiernhöök i sin samtid*, Stockholm 2005, s. 15–83).

7. Denna plats förlänades honom i mitten av 1700-talet genom att han togs med i en översikt över Sveriges främsta nylatinska skaldar (Johan Ihre (pres.) & Johannes A. Wählberg (resp.), *De poëtis in Scio-Gothia Latinis*, I–II, Upsaliae 1739–1740, s. 22). Som ett smakprov anføres där några rader ur Widekindis dikt *Rustica vita*. Ett halvtannat århundrade senare påstod Johan Bergman (som här säkert använder Ihres och Wählbergs avhandling) att ”en *Elegia in laudem rusticae vitae* [...] gjorde [...] Johan Videkindi [...] berömd” (Johan Bergman, ”Den latinska diktningen i Sverige. Kortfattad historik, jämte några anmärkningar beträffande C. E. A. Söderströms skaldskap”, i Carl Emil August Söderström, *Valda dikter, hufvudsakligen latinska. Första häftet*, Nyköping 1895 [s. XLI–LXV], s. XLVII). Ännu ett sekel senare får läsaren av Hans Ailis lista över stormaktstidens framstående latinska skaldar – en lista som följer Bergman – inga andra uppgifter om Widekindi än att denne har skrivit *Elegia in laudem rusticae vitae* (Hans Aili, ”Sweden”, i Minna Skaftte Jensen (red.), *A History of Nordic Neo-Latin Literature*, Odense 1995 [s. 129–158], s. 149). Kanske en bra illustration till hur litet vi faktiskt vet om nylatinska diktares och diktars ryktbarhet i deras samtid.

8. Jfr Annika Ström, *Lachrymae Catharinae. Five Collections of Funeral Poetry from 1628. Edited with Studies on the Theoretical Background and the Social Context of the Genre* (diss.), Stockholm 1994, s. 86–87; Hans Helander, *Neo-Latin Literature in Sweden in the Period 1620–1720. Stylistics, Vocabulary and Characteristic Ideas*, Uppsala 2004, s. 514–516.

9. Uppsala universitetsbibliotek, E 421.

10. Denna bedrift besjöngs förvisso ofta i Sveriges nylatinska poesi, se Arne Jönssons artikel i denna volym (angående Erik Lindschölds dikt) och Peter Sjökvist, ”*Natura hoc debuit uni* – Latin texts on medals celebrating the march of the Swedish king Charles X Gustavus on the frozen Danish straits of the Little Belt and the Great Belt in 1658”, i Astrid Steiner-Weber (red.), *Acta conventus Neo-Latini Upsaliensis: Proceedings of the Fourteenth International Congress of Neo-Latin Studies (Uppsala 2009)*, Leiden 2012 [s. 995–1005], s. 995.

11. Jfr Ovidius, *Tristia*, 3.10.31–32: ”Quaque rates ierant, pedibus nunc itur, et undas | Frigore concretas ungula pulsat equi” (’Och där skepp tidigare gick, går man nu till fots, och en hästhov trampar på de av kölden stelnade vågorna’).

12. Johannes Narssius, *Poëmata septentrionalia aliaque nonnulla miscellanea*, Hamburgi 1624; Idem, *Riga devicta ab augustissimo principe Gustavo Adolpho [...] carmine heroico*

descripta, Rigae 1625; Idem, *Meva Pomerelliae obsidione Polonorum liberata* [...] *aliaque poëmata Suedo-Borussica, Moschouitica, miscellanea*, Stocholmiae 1627.

13. Johannes Narssius, *Gustavidos sive de Bello Sueco-Austriaco libri tres*, Hamburgi 1632; Idem, *Gustavidos sive de Bello Sueco-Austriaco liber quartus*, Francofurti ad Moenum 1634.

14. Om detta tillvägagångssätt i produktionen av tillfällesdikter se Annika Ström, "Imitation och kompositionsteknik i nylatinska begravningsdikter", i Hans-Erik Johansson et al. (red.), *Mimesis förvandlingar. Tradition och förnyelse i renässansens och barockens litteratur*, Stockholm 2002, s. 115–128.

15. De nämnda topoi saknar inte paralleller i svensk nylatinsk diktning, se Helander 2004, s. 511–521.

16. I övrigt beror dateringen på hur man tolkar två ställen i dikten: man får antingen förmoda att "gerit" i vers 14 är ett otydligt praesens historicum (i så fall behöver Petrus Widekindi – som dog 1672 – inte vara vid liv) eller översätta verserna 5–6 på det sätt som jag gör (i så fall kan Johan Stiernhöök – som dog 1675 – fortfarande vara vid liv). Hans Helander översätter de sistnämnda som "Hans hustru Sara var syster till Johan Stiernhöök, som förr hette Olofsson och som var dalkarl" (Göran Inger, "Johan Stiernhöök. Sista vilorummet", i Helander et al. 2005 [s. 311–331], s. 319 n. 14) och menar alltså att Stiernhöök är död (Helander 2005, s. 16 n. 7), men översätter vers 14 som "Men den tredje, Petrus, har omsorgen om biblioteket och förvaltar dess nyckel" utan att kommentera det kronologiska problemet.

17. Texten baseras på en autopsi i Bro kyrka vid artikelförfattarens besök i december 2018. Den har tryckts tidigare två gånger i Ingel Wadén, "Johan Widekindis släkt och härstamning", i *Personhistorisk tidskrift* (1948) [s. 21–54], s. 53; Inger 2005, s. 318–319 (med kommentarer). Den av Wadén föreslagna ändringen av "puellis" till "puellas" är onödig ("felix ... puellis"). Däremot är "aeva" i den näst sista raden otillfredsställande. Att något gick fel här, antingen vid ristningen eller vid en restaurering, bekräftas av att ordet är ristat med versaler, något som annars i inskriften förunnas endast personnamn. En tänkbar emendation är "aera", dvs. 'pengar' – 'han lämnade dem inga förmögenheter, men väl god utbildning'. Antitesen skulle dock i så fall vara utformad på ett språkligt sett något konstigt vis.

18. Helander 2005, s. 16 n. 7.

19. En gång gäller det rikskanslern Erik Axelssons söner Axel och Karl Gustaf, en annan gång Erik Axelsson själv och hans broder Johan.

20. "Plectra moventur" är ett hexameterslut från Ovidius, *Heroides*, 3.113.

21. Det finns tyvärr inte någon sökbar korpus över svensk nylatinsk poesi. Därför har jag dels själv digitaliserat ett urval dikter av en rad av stormaktstidens skalder (ca 27 000 verser), dels anlitat "Korpus der akademischen Gelegenheitsdichtung an der Academia Gustaviana (1632–1656)" (<http://www.ut.ee/klassik/neolatina/index.html>) om ca 23 000 verser.

22. Modellen är Ovidius, hos vilken sådana pentametrar förekommer inte mindre än 14 gånger.

23. Ordförbindelsen ”orbe decus” är i sig ganska populär – det finns hela sex exempel i det anlitade jämförelsematerialet; inget av dessa innehåller dock vare sig ett geografiskt adjektiv eller verbformen ’fulget’. Vad gäller den senare, är Widekindi sannolikt påverkad av Ovidius, *Amores*, 1.8.10: ”Cum voluit, puro fulget in orbe dies”.

24. I jämförelsematerialet har jag bara hittat fyra exempel, inget av dessa på slutet av en hexameter.

25. Saken förenklas ytterligare av att tänkbara författare, det vill säga samtida svenska nylatinska poeter, rimligtvis aldrig imiterade varandra; en Hermelin, en Lagerlöf eller kanske till och med en Widekindi kunde åtnjuta viss ryktbarhet, men de stora föredömena fanns i antiken.